

REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.7631 (UIF)

VOLUME - 13 | ISSUE - 4 | JANUARY - 2024

विर्दभातील रोपवन वाटीका (नसरी) व्यवसायिकांच्या आर्थिक स्थितीचे अध्ययन (2016-2021) (विशेष संदर्भ अमरावती व नागपूर जिल्हा)

सीमा सालवटकर¹, डॉ. रंजना जे. महाजन²

¹संशोधनकर्ती

²मार्गदर्शक, एम. कॉम. एम.फिल., पी.एच.डी.

श्री. बाबासाहेब देशमुख पारवेकर कला व वाणिज्य महाविद्यालय, पांढरकवडा, जि. यवतमाळ.

सारांश

प्रस्तुत अध्ययनात नागपूर व अमरावती जिल्ह्यातील ५५५ रोपवन वाटिका व्यावसायिकांकडून संकलीत करण्यात आलेल्या माहितीचे विश्लेषण करण्यात आले. संकलीत तथ्यांच्या विश्लेषणाकरीता विविध सांख्यिकीय पद्धतींचा वापर करण्यात यात प्रामुख्याने वारंवारीता व टक्केवारी तसेच विविध पर्यायांदरम्यान संबंध आला. तपासण्याकरीता काई वर्ग परिक्षण आणि दोन समुहांची सांख्यिकीय चाचण्यांचा वापर करण्यात आला. विश्लेषित माहिती सारण्यांच्या स्वरूपात प्रस्तुत करण्यात आली व यावरून आलेख तयार करण्यात आले. संकलित केलेली माहिती विभागवार प्रत्येक सारणी खाली त्या सारणीतील माहितीचे स्पष्टीकरण वर्गीकृत करण्यात आली देण्यात आले व स्पष्टीकरणांती परिणाम देखील प्रस्तुत करण्यात आले. शोवट्याच्या भागात विषयाच्या अनुषंगाने चर्चा प्र. करण्यात आली असून यानंतर विश्लेषणांती प्राप्त परिणामांच्या आधारे गृहितकृत्यांचे परिक्षण करण्यात आले.

प्रस्तावना

फुलबाग रोपवाटिका व्यवसाय सुरू करणे आणि चालवणे यामुळे व्यवसाय मालकावर सकारात्मक आणि आव्हानात्मक असे विविध परिणाम होऊ शकतात. वनस्पती आणि बागकामाबद्दल आवड असलेल्या व्यक्तींसाठी, फुलबाग रोपवाटिका असणे वैयक्तिकरित्या परिपूर्ण आणि आनंददायक असू शकते हे व्यवसाय मालकास त्यांना आवडत असलेल्या क्षेत्रात काम करण्यास अनुमती देते. फुलबाग रोपवाटिका यशस्वीरित्या स्थापित करणे आणि चालवणे हे सिद्धी आणि उद्योजकीय समाधानाची भावना प्रदान करते. आपल्या देखरेखीखाली झाडे वाढतात आणि बहरतात हे पाहणे फायदेशीर ठरू शकते. स्थानिक व्यवसाय चालवणे, विशेषतः बागकामाशी संबंधित समुदायाच्या सहभागामध्ये योगदान देऊ शकते. स्थानिक माळी, भुस्वामी आणि वनस्पती प्रेमींसाठी रोपवाटिका एक केंद्रबिंदू बनू शकते. फुलबाग रोपवाटिका वनस्पतींचे उत्पादन आणि वाढ करून पर्यावरणास सकारात्मक योगदान देतात. हे इको-फ्रेंडली आणि शाश्वत पद्धतींशी संरेखित होते, पर्यावरणीय जाणीवेला हातभार लावते. फुलबाग रोपवाटिकांचे मालक असणे फलोत्पादन, वनस्पतिशास्त्र आणि वनस्पती काळजी याबद्दल सतत शिकण्याची संधी देते हे ज्ञान ग्राहकांसोबत वाटण्यामुळे व्यवसायाचा शैक्षणिक पैलू वाढू शकतो. यशस्वी फुलबाग रोपवाटिका आर्थिकदृष्ट्या फायद्याची ठरू शकते, ज्यामुळे व्यवसाय मालकासाठी उत्पन्नाचा स्रोत उपलब्ध होतो. वनस्पती, बियाणे आणि संबंधित उत्पादनांची विक्री व्यवसायाच्या आर्थिक स्थिरतेसाठी योगदान देऊ शकते.

फुलबाग रोपवाटिका बहुतेक वेळा हंगामी आधारावर चालतात ज्याची विक्री हवामान परिस्थिती आणि बागकाम हंगामांवर प्रभाव टाकते. हंगाम नसतांना रोख प्रवह व्यवस्थापित करणे आव्हानात्मक असू शकते. हवामानाची परिस्थिती, जसे की अति तापमान,

वादळ किंवा अनपेक्षित दंव वनस्पतींच्या आरोग्यास धोका निर्माण करू शकतात आणि रोपवाटिकेच्या एकूण उत्पादकतेवर परिणाम करू शकतात. याचा उत्पादन व्यवस्थापन आणि विक्रीवर परिणाम होऊ शकतो. यशस्वी रोपवाटिका व्यवस्थापनासाठी फलोत्पादन, वनस्पती रोग आणि कीटक नियंत्रणाचे ज्ञान आवश्यक आहे. व्यवसाय मालकांना उद्योगातील नवीनतम कल आणि सर्वोत्तम पद्धतींबद्दल माहिती असणे आवश्यक आहे. फुलबाग रोपवाटिका व्यवसाय स्थानिक आणि ऑनलाइन स्पर्धकांसह स्पर्धात्मक असू शकतो. व्यवसाय मालकांना बाजारात जम धरण्यासाठी आणि ग्राहकांना आकर्षित करण्यासाठी प्रभावी विपणन धोरणांची आवश्यकता असते पीक हंगामामध्ये, लागवड हाताळण्यासाठी, रोपांची काळजी घेण्यासाठी आणि ग्राहकांना मदत करण्यासाठी मजुरांची मागणी वाढू शकते हंगामी श्रमांचे व्यवस्थापन आणि समन्वय साधणे हे एक तार्किक आव्हान असू शकते रोपवाटिका वनस्पती कीटक आणि रोगांसाठी अतिसंवेदनशील असतात, जे त्वरीत पसरतात आणि संपूर्ण रोपांवर परिणाम करतात निरोगी झाडे राखण्यासाठी प्रभावी कीड आणि रोग व्यवस्थापन महत्त्वाचे आहे. वनस्पतींच्या आरोग्याचा मागोवा घेणे, साठ्याची पातळी नियंत्रित करणे आणि अपव्यय रोखणे यासह इन्व्हेटरी व्यवस्थापित करण्यासाठी तपशीलांकडे लक्ष देणे आवश्यक आहे आर्थिक नुकसान टाळण्यासाठी योग्य कच्चा माल व्यवस्थापन आवश्यक आहे. नर्सरी व्यवसायात उत्कृष्ट ग्राहक सेवा प्रदान करणे महत्त्वाचे आहे. ग्राहकांच्या प्रश्नांना संबोधित करणे सल्ला देणे आणि वनस्पती-संबंधित समस्या हाताळण्यासाठी प्रभावी संवाद आणि परस्पर कौशल्ये आवश्यक आहेत आर्थिक मंदीमुळे वनस्पती आणि लँडस्केपिंग सारख्या अत्यावश्यक वस्तूंवर ग्राहकांच्या खर्च करण्याच्या क्षमतेचा परिणाम होऊ शकतो. व्यवसाय मालकांनी आर्थिक चढउतारांसाठी तयार राहणे आणि त्यानुसार त्यांची रणनीती समायोजित करणे आवश्यक आहे

सारणी क्र.१ : रोपवाटिका व्यावसायीकांच्या कुटुंबातील कमवत्या सदस्यांच्या संख्येसंबंधी माहिती

कुटुंबातील कमवत्या सदस्यांची संख्या	संख्या	टक्केवारी
केवळ एक (स्वतः)	४२१	७५.९
दोन सदस्य	१०२	१८.४
दोन पेक्षा अधिक सदस्य	३२	५.८
एकूण	५५५	१००.०
Chi-S	DF	P-value
४६४.८३२	२	<०.०५
Chi-Squareकाई वर्ग मूल्य- , df – स्वातंत्र्यांश, Sig.- सार्थकता		

उपरोक्त सारणी क्रमांक १ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायीकांच्या कुटुंबातील कमवत्या सदस्यांच्या संख्येसंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे.७५सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार ..९ टक्के रोपवाटिका व्यावसायिकांच्या कुटुंबात केवळ एक सदस्य म्हणजे ते स्वतः कमावते सदस्य असून १८टक्के रोपवाटिका व ४.यावसायिकांच्या कुटुंबात दोन सदस्य अर्थांर्जन करतातसेच कुटुंबात दोन पेक्षा अधिक . ५सदस्य कमवते असणाऱ्या रोपवाटिका व्यावसायिकांची टक्केवारी.८ टक्के होती .नॉनपॅरामेट्रिक काई वर्ग चाचणीचे परिणाम दर्शवितात- कीरोपवाटिका व्यावसायीकांच्या कुटुंबातील कमवत्या सदस्यांच्या संख्येसार सार्थक)ChiSquare ;८३२.४६४- DF ;२ -P (०५.० > वरील माहितीवरून असे निदर्शनास येते की .फरक आहे, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश व्यावसायिकांच्या कुटुंबात केवळ एक म्हणजे ते स्वतः कमवते सदस्य आहे.

सारणी क्र.२ : रोपवाटिका व्यावसायिकांच्या अंदाजे मासिक उत्पन्नासंबंधी माहिती

अंदाजे मासिक मिळकत	संख्या	टक्केवारी
रु. १०००० पेक्षा कमी	५२	९.४
रु. १०००० ते २००००	१२१	२१.८
रु. २०००१ ते ३००००	२३७	४२.७
रु. ३०००१ ते ४००००	८२	१४.८
रु. ४०००१ ते ५००००	४१	७.४

रु. ५०००० पेक्षा अधिक	२२	४.०
एकूण	५५५	१००.०
Chi-S	DF	P-value
३३५.८४३	५	<०.०५
Chi-Squareकाई वर्ग मूल्य- , df – स्वातंत्र्यांश, Sig.- सार्थकता		

उपरोक्त सारणी क्रमांक २ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायिकांच्या अंदाजे मासिक उत्पन्नासंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे ४२सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार .७ टक्के रोपवाटिका व्यावसायिकांचे अंदाजे मासिक उत्पन्न खसून ३००००ते २०००१ ., २१ ८. टक्के रोपवाटिका व्यावसायिकांचे अंदाजे मासिक उत्पन्न रुआहे २००००ते १०००० .. त्याचप्रमाणे अंदाजे मासिक उत्पन्न रु.३०००१ ते ४०००० ,रु. १०००० पेक्षा कमी ,रु. ४०००१ ते ५०००० व रु. ५०००० पेक्षा अधिक असणाऱ्या रोपवाटिका व्यावसायिकांची टक्केवारी अनुक्रमे १४टक्के ८., ९टक्के ४., ७टक्के आहे ०.४टक्के व ४.. नॉनपॅरामेट्रिक काई वर्ग चाचणीचे परिणाम दर्शवितात की रोपवाटिका व्यावसायिकांच्या अंदाजे मासिक उत्पन्नमुसार सार्थक)ChiSquare ;८४३.३३५- DF ;५ -Pवरील माहितीवरून .फरक आहे (०५.० > असे निदर्शनास येते की, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश व्यावसायिकांचे अंदाजे मासिक उत्पन्न आहे ३००००ते २०००१ ..

सारणी क्र.३ :रोपवाटिका व्यावसायिकांवर अवलंबून असलेल्या कौटुंबिक सदस्यांच्या संख्येसंबंधी माहिती

अवलंबून असलेल्या सदस्यांची संख्या	संख्या	टक्केवारी
३ पेक्षा कमी सदस्य	१५१	२७.२
३ ते ६ सदस्य	३२३	५८.२
७ ते १० सदस्य	६६	११.९
१० सदस्यांपेक्षा अधिक	१५	२.७
एकूण	५५५	१००.०
Chi-S	DF	P-value
३९४.२६८	३	<०.०५
Chi-Squareकाई वर्ग मूल्य- , df – स्वातंत्र्यांश, Sig.- सार्थकता		

उपरोक्त सारणी क्रमांक३ मध्ये रोपवाटिका व्यावसायिकांवर अवलंबून असलेल्या कौटुंबिक सदस्यांच्या संख्येसंबंधी माहिती दर्शविण्यात आली आहे५८सारणीत दर्शविलेल्या माहितीनुसार ..२ टक्के रोपवाटिका व्यावसायिकांवर त्यांच्या कुटुंबातील३ ते ६ सदस्य अवलंबून असूनटक्के पवाटिका व्यावसायिक २.२७ ,ांवर त्यांच्या कुटुंबातील ३ पेक्षा कमी सदस्य अवलंबून आहेतत्याचप्रमाणे . रोपवाटिका व्यावसायिकांची सदस्यांपेक्षा अधिक असलेल्या १०सदस्य व १०ते ७अवलंबून असलेल्या कौटुंबिक सदस्यांची संख्या ११टक्केवारी क्रमशः .९ टक्के व २टक्के होती ७.. नॉनपॅरामेट्रिक काई वर्ग चाचणीचे परिणाम दर्शवितात की रोपवाटिका व्यावसायिकांवर अवलंबून असलेल्या कौटुंबिक सदस्यांच्या संख्येसार सार्थक)ChiSquare ;२६८.३९४- DF ;३ -P वरील .फरक आहे (०५.० > माहितीवरून असे निदर्शनास येते की, रोपवाटिका व्यवसाय करणाऱ्या बहुतांश व्यावसायिकांच्या कुटुंबात त्यांच्यावर अवलंबून असलेल्या सदस्यांची संख्या३ ते ६ सदस्य आहे .

निष्कर्ष

विदर्भातील बहुतांश व्यावसायिकांमध्ये रोपवाटिका व्यवसायाद्वारे काहीतरी साध्य करण्याची तीव्र इच्छा आहेबहुतांश . रोपवाटिका व्यावसायिकनुकसानीच्या परिस्थितीतही निर्णयावर ठाम राहतात रोपवाटिका व्यावसायिक .प्रभार जबाबदारी स्वीकारतात . रोपवाटिका व्यावसायिक कमी मोबदला मिळूनही दीर्घकाळ परिश्रम करण्यास वचनबद्ध आहेत .रोपवाटिका व्यावसायिक शांत मन आणि वस्तुनिष्ठतेने समस्यांचा सामना करतात.रोपवाटिका व्यावसायिक वेगळ्या मार्गाने व्यवसाय करण्याचा विचार करतात.

संदर्भसूची

1. A.W. Small - Some Researches into Research Journal of Applied Sociology – IX -3-11

2. Alfred Marshall- Principles of Economics – (ELBS)- MacMillan – London – 1962-p-1.
3. Alfred Marshall, Principles of Economics, Economics Department, Cambridge and the London School of Economics, 8th Edition, 1890, p. 14
4. Ali, M. (2012). Indian Muslim OBCs: Backwardness and Demand for Reservation, *Economic and Political Weekly*, 47(36), pp. 74-79.
5. Asakaw, K. and Csikszentmihalyi, M. (2014). The Quality of Experience of Asian American Adolescents in Activities Related to Future Goals. Applications of Flow in Human Development and Education, 339-358
6. Bagal, Y.S., Sharma, L.K., Peshin, R and Panotra, N. (2018). Impact of socio- economic factors on the productivity of wheat growers of Samba district of J&K state of India, *International Journal of Chemical Studies*, 6(3), pp. 320-325.
7. Banerjee, A. (2018). A Micro level Study of Socio-Economic and Health Status of Great Andamanese and Onges of Andaman Island, *Oriental Anthropologists*, 18(1), pp. 19-29.
8. Banerjee, A., Iyer, L and Somanathan, R. (2005). History, Social Divisions, And Public Goods in Rural India, *Journal of European Economic Association*, 3(2), pp. 639-647.
9. Banerjee, A.K, Nursery manual for species commonly used in social forestry in India, Rep: National Wasteland Development Board/00I /007/ Kapoor press, New Delhi, 1987, p 64.
10. Bauer, P.T and Yamey, B.S, *The Economics of Underdeveloped Countries*, 2002, p.103.
11. Bharti, N.K. (2018). *Wealth Inequality, Class and Caste in India, 1951-2012*.
12. Bhimraj Bhujbal, *Resource Book on Nursery Management*, National Agricultural Innovation Project, Indian Council of Agricultural Research, New Delhi, 2013, pp. 2-264.
13. Bhowmik, I., Bose, P., Goswami, S and Chouhan, P. (2018). MGNREGA and Inclusive Development: A Case Study in Tripura, Northeast India, *Employment Guarantee Programme and Dynamics of Rural Transformation in India*, pp 225-242.